

İRAN'A UYGULANAN YAPTIRIMLARIN KALDIRILMASI SONRASI DİĞER PETROL İHRACATÇILARININ DURUMU

VOLKAN KAHRAMAN | VİCDAN YAMAN

GİRİŞ

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) 2020 yılında yayımladığı verilere göre İran, OPEC ülkelerinin kanıtlanmış petrol rezervlerinin %17'sine, dünyadaki kanıtlanmış petrol rezervlerinin ise %13'üne sahiptir ve kanıtlanmış petrol rezervi

açısından OPEC ülkeleri arasında 3. sırada yer almaktadır. İran, 2019 yılı itibarıyla günlük 2,4 milyon varil üretimle OPEC'in ham petrol üretiminin %8'sini, küresel ham petrol üretiminin ise %3'ünü gerçekleştirmiştir. İran 2019 yılı itibarıyla yıllık ürettiği petrolün yalnızca %28'sini ihraç edebilmiştir ve küresel ham petrol piyasasına yalnızca %1 oranında İran

İran'ın ham petrolünün ihracatının durması ile Asya petrol piyasasında Suudi Arabistan ve Irak'ın paylarını arttırdığı değerlendirilmiştir.

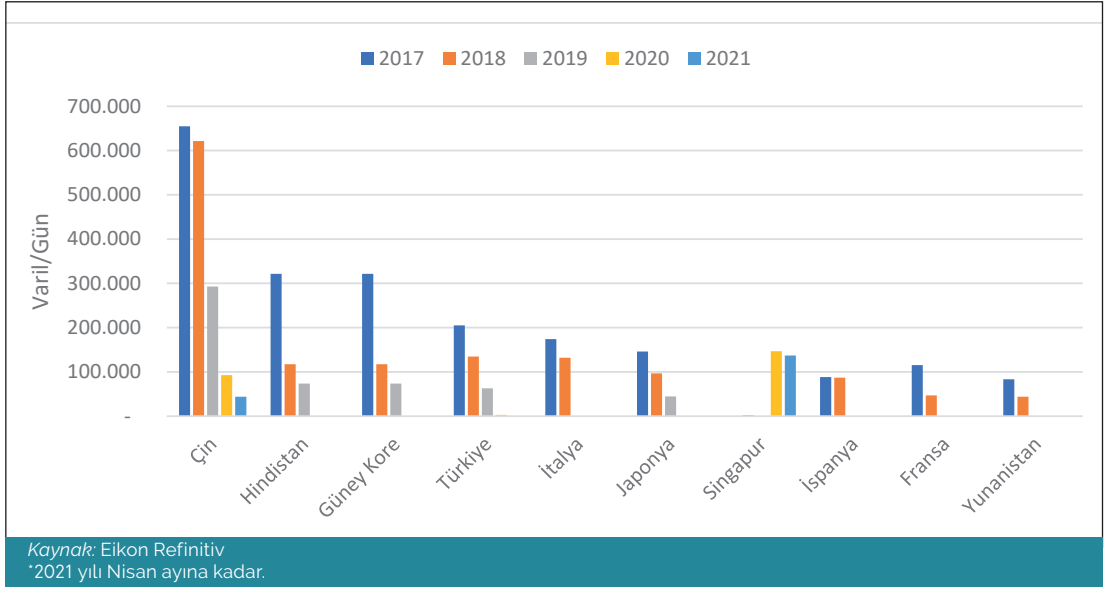
ham petrolü dâhil olabilmıştır. ABD'nin, 2015 yılında Birleşmiş Milletler daimî üyeleri ve Almanya (P5+1) tarafından kabul edilen Kapsamlı Ortak Eylem Planı'ndan (Joint Comprehensive Plan of Action-JCPOA) ayrılması İran'a yönelik yaptırımların yeniden uygulanmasına neden olmuştur. İran, kanıtlanmış petrol rezervi ve ham petrol üretimi açısından OPEC ülkeleri arasında üst sıralarda yer alsa da Mayıs 2018'de uygulanmaya başlayan yaptırımlar, İran'ın küresel petrol piyasasındaki rolünü azaltmıştır.

İran, yaptırımlar öncesinde OPEC verilerine göre 2000-2017 yılları arasında günlük ortalama 3,7 milyon varil ham petrol üretimi gerçekleştirmiştir. Belirtilen tarihler arasında İran'ın ürettiği ham petrol, küresel ham petrol üretiminin %5'ine denk gelmektedir. Aynı tarih aralığında İran'ın küresel petrol piyasalarına ihraç ettiği ham petrol oranı ise %5'tir. 2000-2017 yıllarındaki verilerle İran'ın 2019 yılında ürettiği ham petrol verileri kıyaslandığında küresel petrol piyasasında arz boşluğu olduğu görülmektedir. Küresel petrol piyasasında arz-talep dengesinin sağlanması için farklı petrol üreticisi ülkeler oluşan boşluğu doldurmak amacıyla devreye girmiştir. İran'ın petrol ihracatını

ve petrol gelirlerini etkileyecek şekilde uygulanan yaptırımlar arz-talep dengesinin hızlı bir şekilde toparlanmasını ve İran petrolünün muadili konumundaki ham petrolerin piyasadaki paylarının artmasını sağlamıştır.

İran'ın ürettiği ham petrol türleri ekşi, hafif ve orta ham petrol olarak derecelendirilebilir. İran temelde sekiz farklı petrol tipi ihraç etmektedir. İran'ın ihraç ettiği petrol tiplerinin, diğer petrol üreticisi ülkeler ile kıyaslandığında, ağırlıklı olarak Ortadoğu ülkeleri ve Kafkasya ülkelerinde üretilen ham petrolere alternatif olduğu görülmektedir. Ayrıca İran'ın, petrol ihracat portföyüne bakıldığında, Asya petrol piyasasındaki ülkeler başta olmak üzere, Güney Avrupa ve Akdeniz ülkelerine odaklandığı değerlendirilmiştir. Bahsi geçen değerlendirmeler ve kriterler ışığında, İran ham petrolünün alıcısı konumundaki ülkeler incelendiğinde Çin, Hindistan ve Güney Kore'nin İran'ın en büyük ham petrol alıcılarını oluşturduğu görülmektedir. İran'ın ham petrol ihraç ettiği ilk 10 ülkenin beş tanesi Asya pazarında bulunmaktadır. İlk beş içerisinde ise Güney Avrupa ve Akdeniz petrol piyasasından Türkiye ve İtalya öne çıkmaktadır (Bkz Şekil 1).

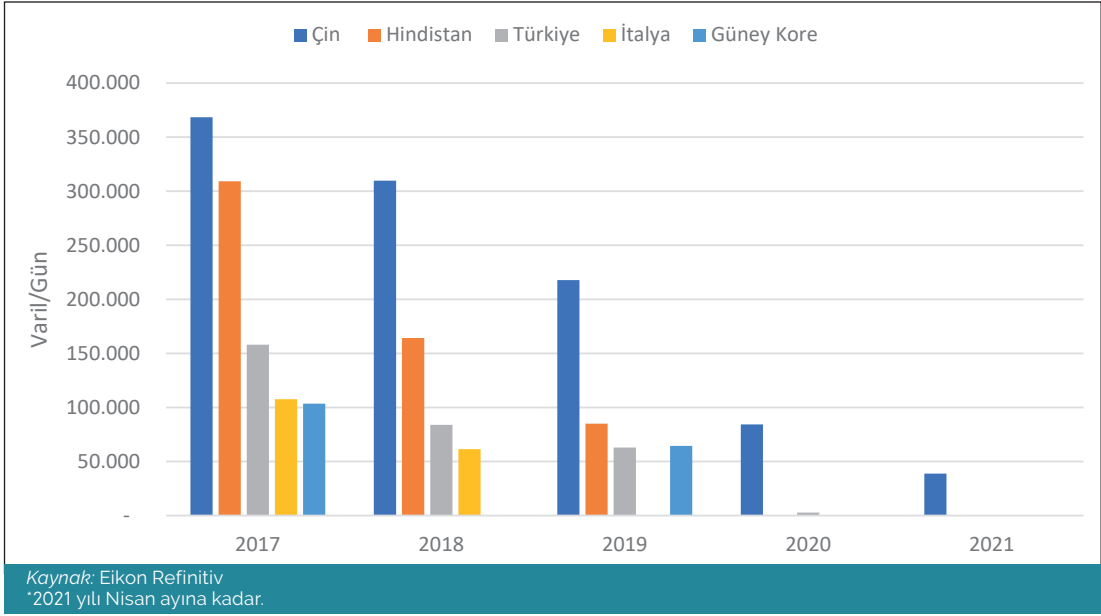
Şekil 1: İran'ın Yaptırımlar Öncesi Petrol İhracatı Gerçekleştiği Ülkeler (Varil/Gün)

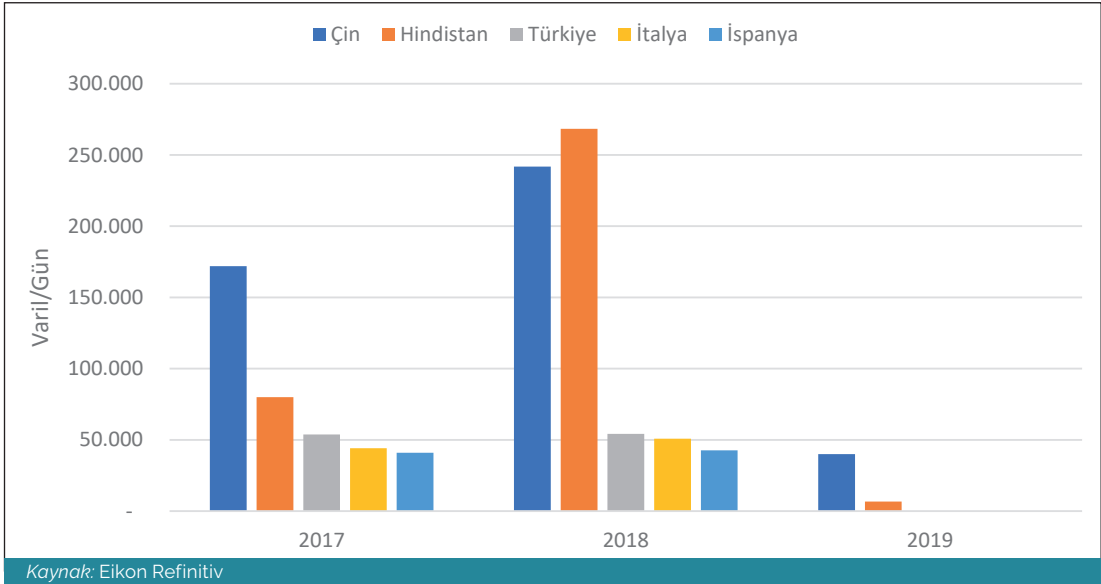
İran Ulusal Petrol Şirketi (NIOC) tarafından yayımlanan tedarik tabloları ve ihale verileri incelendiğinde Iranian Light (İran Hafif) ve Iranian Heavy (İran Ağır) petrollerinin alıcı ülkeler tarafından İran'dan en çok talep edilen petrol türü olduğu değerlendirilmiştir. Bu özellik bakımından İran'ın küresel petrol piyasasına sunduğu iki farklı petrol türünün alıcısı konumundaki ülkeler incelendiğinde

İran'ın ham petrol ihracatında ilk beş sırayı oluşturan ülkelerin varlığının devam ettiği görülmektedir (Bkz Şekil 2 ve 3). Bu ülkeler sırasıyla Çin, Hindistan, Güney Kore, Türkiye ve İtalya'dır. Ancak bu ülkelerin uygulanan ABD yaptırımları sonrası İran ham petrolüne olan taleplerinin ciddi oranlarda azaldığı değerlendirilmiştir.

Şekil 2: Küresel Petrol Piyasasında En Çok Iranian Light İthal Eden Ülkeler (Varil/Gün)

Şekil 3: Küresel Petrol Piyasasında En Çok Iranian Heavy İthal Eden Ülkeler (Varil/Gün)

Çalışma içerisinde Şekil 1'de belirtilen ve İran'ın yaptırımlar öncesi petrol ihracatı gerçekleştirdiği ülkeler arasında yer alan ilk beş ülke kullanılmıştır. Seçili ülkelerin belirlenmesinde, İran'dan gerçekleştirdikleri ham petrol ihracatındaki sıralamaları dikkate alınmıştır. Belirtilen seçili ülkelerin, küresel petrol piyasasındaki ham petrol tüketim

modelleri, petrol türlerine karşı olan talepleri ve buldukları coğrafi konum itibarıyla seçili beş ülkenin İran'a yönelik yaptırımlardan sonra tercih ettiği üretici ülkeler incelendiğinde, sırasıyla en çok Irak, Suudi Arabistan, Brezilya, BAE ve ABD'nin küresel petrol piyasasında rollerinin arttığı gözlemlenmiştir (Bkz Tablo 1).

Tablo 1: Seçili Ülkelerin İran Ambargosu Sonrası Alternatif Petrol Kaynakları Tedariki (Varil/Gün)

Alıcı Ülkeler	İran'a Alternatif olan ülkeler	2017	2018	2019	2020	2021
Çin	Suudi Arabistan	1.037.809	1.106.137	1.534.729	1.593.119	1.930.635
	Irak	695.856	827.388	1.003.787	1.142.709	1.175.274
	Brezilya	288.999	509.123	679.926	643.787	758.044
	Rusya	401.212	517.695	546.668	597.685	617.060
	Kuveyt	363.384	462.014	437.582	517.421	682.119
	BAE	100.987	212.743	150.492	351.132	313.259
	ABD	172.466	176.848	30.042	216.446	273.364
	İran	590.061	592.405	287.725	91.284	38.876
Hindistan	Irak	783.549	877.803	926.538	876.914	1.244.451
	ABD	21.946	91.021	151.043	126.672	233.537
	BAE	86.035	67.332	94.338	113.655	214.289
	Venezuela	37.858	55.831	132.957	43.790	-
	Kazakistan	43.022	26.789	76.559	81.882	87.000
	İran	443.616	483.497	91.763	-	-
Güney Kore	Suudi Arabistan	863.801	771.292	764.648	817.155	794.661
	Irak	307.308	373.042	308.102	228.913	209.956
	ABD	47.316	170.492	235.446	170.037	322.271
	Kazakistan	61.347	143.422	122.739	50.691	83.815
	Meksika	31.568	62.225	105.759	60.054	186.658
	Brezilya	-	863	5.393	60.647	112.208
	İran	321.482	117.230	73.734	-	-
Türkiye	Irak	85.078	109.833	139.441	160.572	211.291
	Rusya	42.535	39.975	216.198	77.013	79.200
	Kazakistan	8.664	22.009	56.785	45.347	88.492
	Norveç	-	-	4.079	45.293	23.437
	İran	202.158	134.651	62.928	2.819	-
İtalya	Irak	153.794	184.757	238.871	201.507	180.616
	Rusya	199.303	128.192	222.912	151.059	118.047
	Nijerya	25.379	43.372	59.410	43.454	31.533
	Mısır	34.891	45.318	41.090	42.914	4.800
	ABD	19.469	56.105	34.448	23.574	27.849
	Azerbaycan	51.211	43.011	43.466	77.362	24.464
	İran	174.090	132.133	-	-	-

Kaynak: Eikon Refinitiv ve Yazarların Hesaplamalarına göre

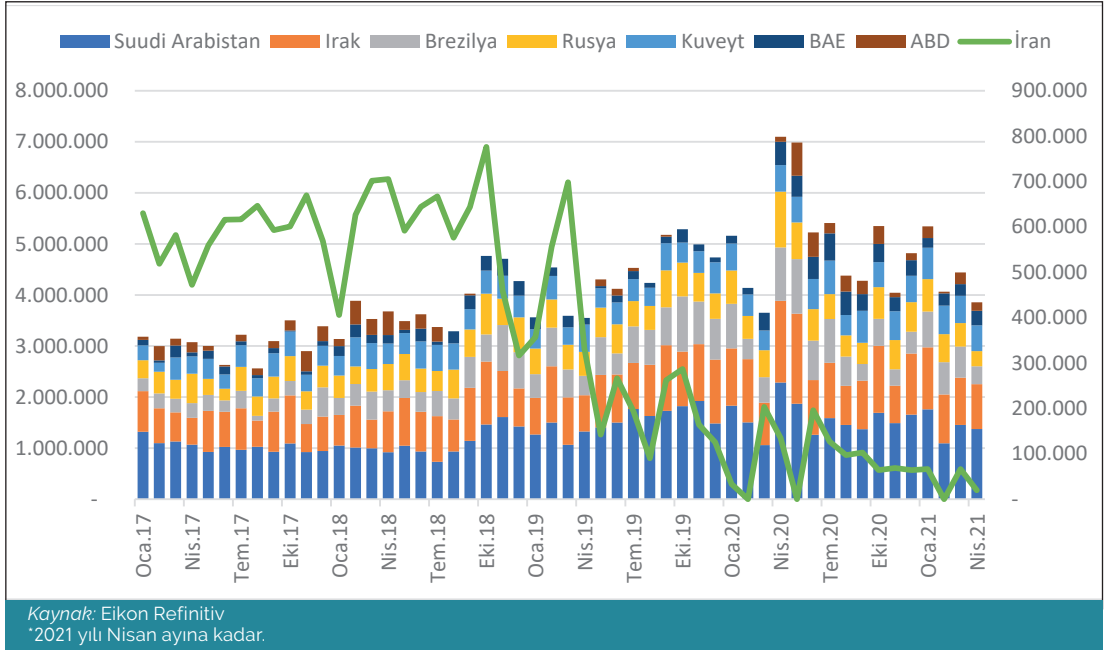
Petrol terminalinde sevkiyat gerçekleştiren tanker.

Bu çalışmanın asıl amacı yeniden masaya yatırılan JCPOA müzakerelerinin olumlu sonuçlanması ve İran'a yönelik yaptırımların kaldırılması durumunda, İran petrolüne alternatif sağlayan ülkelerin petrol piyasasındaki paylarının nasıl değişeceğini incelemektir. Ayrıca yaptırımların kaldırılması hâlinde, İran'ın yaptırım öncesindeki ham petrol üretimi ve ihracatı seviyelerine yeniden ulaşabileceği ve küresel petrol piyasasındaki payını elde edebileceği yönünde değerlendirilmiştir. İran'ın yaptırım öncesi petrol üretim seviyesine yeniden dönmesi küresel petrol piyasasında bir dizi değişikliğin gerçekleşmesine neden olacaktır. İran'ın ham petrol üretimini ve ihracatını arttırması durumunda, petrol fiyatları ve OPEC üretim kotaları üzerinde baskı oluşturabileceği düşünülmektedir. Yaptırım döneminde İran ham petrolünün yerini alarak küresel petrol piyasasında paylarını arttıran ülkelerin de bu durumdan doğrudan etkileneceği değerlendirilmiştir. Çalışmanın ilerleyen kısmında

Asya, Güney Avrupa ve Akdeniz petrol piyasalarında bulunan seçili beş ülkenin mevcut petrol ihracatı verileri incelenerek İran yerine hangi ülkelerden petrol ihracatlarını arttırdıkları değerlendirilmektedir.

Çin'in gerçekleştirdiği ham petrol ithalatı küresel çaptaki bütün petrol üreticileri için önem arz etmektedir. Çin ayrıca Asya petrol piyasalarındaki belirleyici hedef pazarını da oluşturmaktadır. Bu nedenlerden ötürü Ortadoğulu üreticiler başta olmak üzere pek çok farklı ülkenin hedef pazarı konumundadır. Çin, İran'ın petrol ihraç ettiği ülkeler arasında ilk sırada yer almaktadır. Fakat ABD yaptırımları, Çin'in petrol ithal ettiği ülkeler listesinin yeniden yapılanmasına neden olmuştur. İran ham petrolünün istenen miktarlarda temin edilememesi, İran ham petrolünün muadili konumundaki Suudi Arabistan ham petrolünün Çin'de etkisini ciddi oranda arttırmasına neden olmuştur. Irak ise Çin'e gerçekleştirilen petrol ihracatındaki pay artışında Suudi Arabistan'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Ortadoğu merkezli olmayan ve Çin'de en çok piyasa payını arttıran ülkenin ise Brezilya olduğu görülmektedir. Bu ülkelerin yanı sıra Ortadoğu merkezli petrol üreticileri olan BAE ve Kuveyt'in Çin'deki paylarını arttırdıkları değerlendirilmiştir. Ayrıca ABD ve Rusya gibi küresel çaptaki petrol üreticilerinin de Çin petrol piyasasındaki paylarında artış gerçekleştirdikleri değerlendirilmiştir (Bkz Şekil 4).

Şekil 4: Çin'in İran'a Alternatif Ülkelerden İthal Ettiği Petrol Miktarı (Varil/Gün)

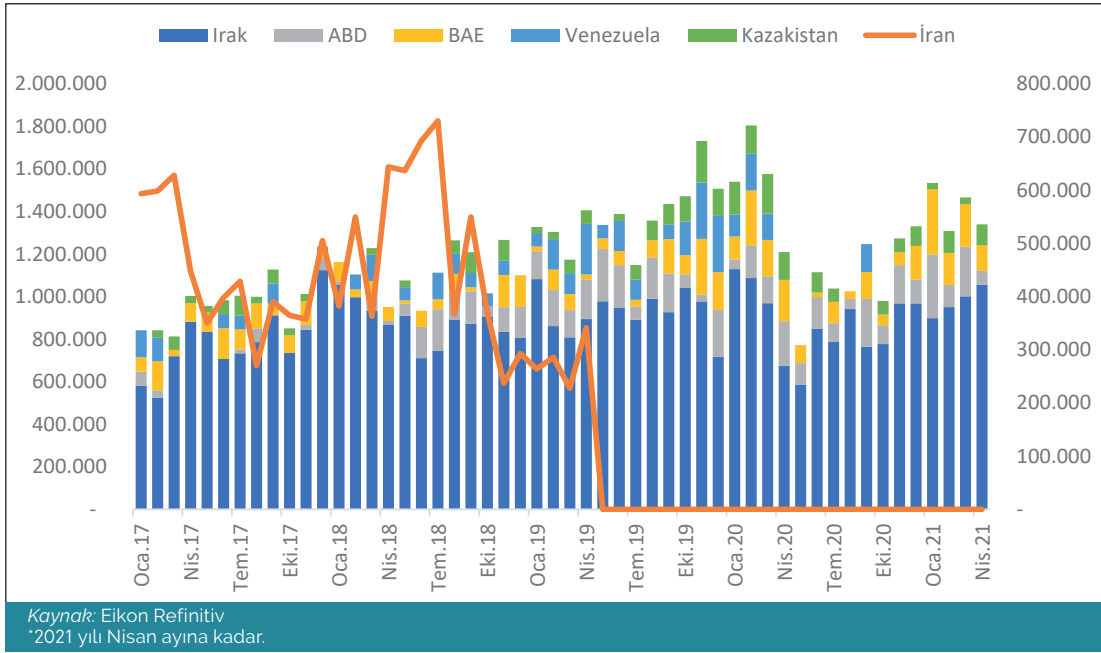

Çin'in büyüyen rafinaj kapasitesinin de bu artışı etkilediği ve Suudi Arabistan başta olmak üzere çeşitli petrol üreticilerinin bu durumu avantaja çevirdikleri değerlendirilmiştir. 2021'in ikinci çeyreğinin başlarında Çin'in rafinaj marjlarında bir düşüş yaşanmış ve ham petrole olan talebi azalmış olsa da bu durumun kısa soluklu olduğu değerlendirilmiştir. Yaptırımların kaldırılması ile Çin'in, doğal müttefiki olan İran'a yönelebileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca Asya merkezli petrol piyasalarında rafinaj kapasitesinin artması ve İran ham petrolünün bu alanda kullanılabilmesini kolaylaştıran özelliklerinin muadillerine göre avantajlı olmasını sağlayarak İran'ın pazar payını yeniden arttırabileceği yönünde değerlendirilmiştir. Bu durumun gerçekleşmesi hâlinde Suudi Arabistan, Irak ve Brezilya başta olmak üzere Çin'e petrol ihracatlarında paylarını arttıran ülkelerin (Bkz Şekil 4), petrol piyasasındaki paylarında azal-

manın gerçekleşebileceği değerlendirilmiştir.

İran ham petrolünün Çin'den sonra en büyük alıcısı Hindistan'dır. Asya petrol piyasasında büyüklüğü açısından Hindistan önemli bir konuma sahiptir. Hindistan ithal ettiği ham petrolü büyük oranlarda rafine ederek dizel üretiminde kullanmaktadır. İran ham petrolü Hindistan'ın ihtiyaç duyduğu özelliklerdedir. Ancak İran'a uygulanmaya başlayan yaptırımlar sonrasında Mayıs 2018'den başlayarak ABD, Irak, Kazakistan, BAE ve Venezuela'nın Hindistan petrol piyasasında etkilerini arttırdığı değerlendirilmiştir (Bkz Şekil 5). Bu ülkeler arasında en çok artışın ABD ve Irak tarafından gerçekleştirdiği gözlemlenmiştir. Çin ve Güney Kore'ye petrol ihraç eden ülkelerden farklı olarak İran gibi ABD yaptırımlarına maruz kalan Venezuela'nın Hindistan'da düşük oranda da olsa piyasa payını arttırdığı görülmektedir.

Şekil 5: Hindistan'ın İran'a Alternatif Ülkelerden İthal Ettiği Petrol Miktarı (Varil/Gün)

JCPOA'nın yeniden devreye alınması yönünde gerçekleştirilen siyasi atılımlar ile Hindistan devlet rafineri şirketlerinin büyük bir kısmı, İran ham petrolüne gerekli miktarı ayırabilmek için çeşitli petrol üreticilerinden alımlarını yavaşlattıkları görülmektedir. İran'ın Hindistan özelinde yaptırımların kaldırılması itibarıyla petrol ihracatını arttıracığı değerlendirilmiştir. Bu durumun gerçekleşmesi hâlinde ise ABD ve Irak başta olmak üzere diğer üretici ülkelerin Hindistan petrol piyasasındaki paylarında azalma yaşanacağı değerlendirilmiştir. Ayrıca Çin ve Hindistan özelinde gerçekleştirebileceği yüksek oranlı ihracatlar sayesinde İran'ın petrol gelirlerinde artış yaşanabileceği de değerlendirilmiştir. Elde edilen petrol gelirlerinin, İran'ın farklı hedef piyasalarındaki paylarını arttırabilmesi için yatırım olarak kullanmasının da mümkün olabileceği düşünülmektedir.

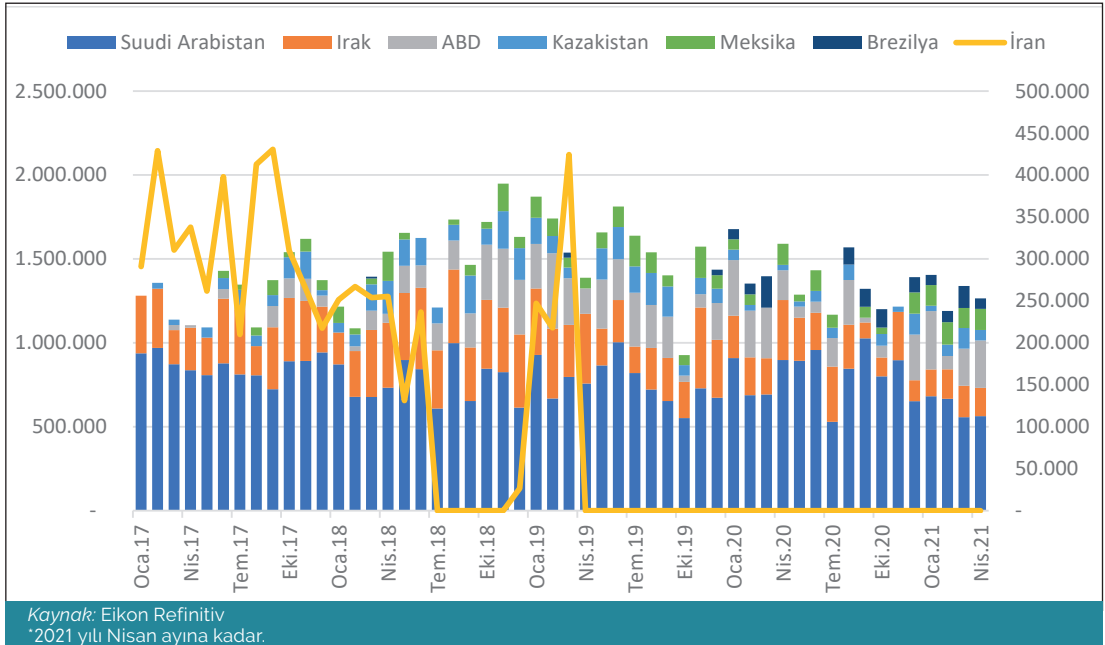
Yukarıda bahsi geçen Asya ülkelerine kıyasla, Güney Kore'nin İran ile ham petrol ve petrol ürünleri ticareti daha karmaşık durumdadır. Güney Kore küresel petrol piyasasında İran petrolünün üçüncü büyük alıcısı konumunda olmasına rağmen, İran ile siyasi sorunlar yaşamaktadır. Bunun en yakın örneği, İran güçlerinin Güney Kore'ye ait gemilere Hürmüz Boğazı'nda el koymasıyla ortaya çıkmıştır. İran'ın gemilere el koyma sebebinin petrol ve petrol ürünlerinden elde ettiği geliri Güney Kore'den tahsil edememesi olduğu değerlendirilmektedir. Bu nedenlerden dolayı, ilerleyen dönemlerde Güney Kore'nin bahsi geçen seçili ülkelere oranla İran ham petrolüne hemen talep göstermeyeceği düşünülebilir. Güney Kore'nin, JCPOA anlaşması tam anlamıyla uygulanabilir olduğunda ödemelerin yapılabilmesi için finansal sistemdeki yaptırımların da sona

ermesini bekleyerek İran ham petrolünü yeniden talep edebileceği değerlendirilmiştir. Mayıs 2018 itibarıyla ABD, Brezilya, Meksika, Kazakistan, Suudi Arabistan ve Irak'ın Güney Kore'ye ihraç ettiği ham petrolün arttığı gözlemlenmiştir (Bkz Şekil 6). Bahsi geçen ülkelerden, Güney Kore'de pazar payını en çok arttıran ülkenin ABD olduğu değerlendirilmiştir. ABD'yi sırasıyla Brezilya ve Meksika takip etmektedir. Çin ve Hindistan'dan farklı olarak Güney Kore'de, Kuzey ve Güney Amerika kıtasında bulunan üretici ülkelerin piyasa paylarının daha fazla arttığı değerlendirilmiştir. JCPOA ile kesin sınırların tam anlamıyla belirlenmesiyle diğer iki Asya ülkesinde olduğu gibi Güney Kore'de İran ham petrolüne olan talebin artacağı ve ABD başta olmak üzere yaptırım döneminde paylarını arttıran ülkelerin hepsinin paylarının azalma eğilimi içerisine gireceği değerlendirilmiştir.

Seçili Asya petrol piyasasında yer alan bu üç ülkede İran yaptırımlarından sonra çeşitli petrol üreticilerinin paylarını arttırdıkları açıkça görülmektedir. Asya petrol piyasasında en çok pay artışını Suudi Arabistan'ın gerçekleştirdiği değerlendirilmiştir. Asya piyasasında Suudi Arabistan'dan sonra en çok pay artışının ise sırasıyla Irak, Brezilya, BAE ve ABD'den gerçekleştirildiği değerlendirilmiştir. İran'a uygulanan ABD yaptırımlarının kaldırılmasıyla bahsi geçen bu beş üretici ülkenin Asya merkezli petrol piyasası paylarında düşüş yaşanabileceği ve bu düşüşten en çok Suudi Arabistan'ın etkilenebileceği değerlendirilmiştir.

İran'ın Asya piyasasından sonra önde gelen ham petrol ithalatçısı ülkeleri Güney Avrupa ve Akdeniz piyasasında bulunmaktadır. Yaptırımlar öncesi dönemde Güney Avrupa piyasasındaki Iranian Light ve Iranian Heavy

Şekil 6: Güney Kore'nin İran'a Alternatif Ülkelerden İthal Ettiği Petrol Miktarı (Varil/Gün)

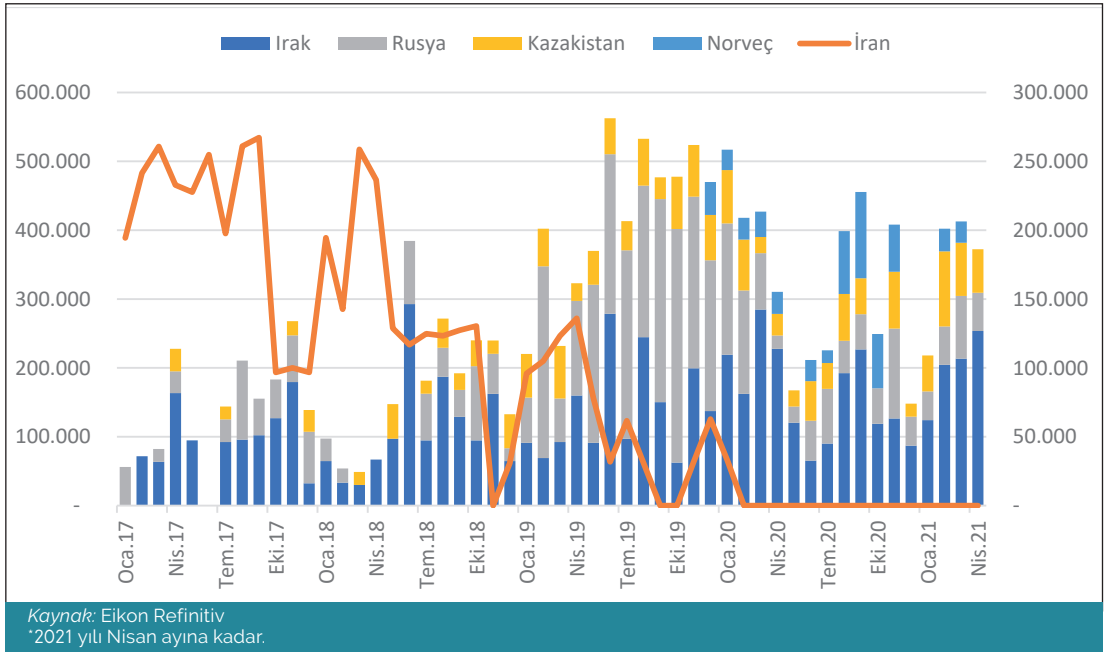

petrol türlerinin talebi incelendiğinde Türkiye'nin öne çıktığı, Türkiye'den sonra en çok talebin İtalya ve İspanya'dan gerçekleştirildiği görülmektedir (Bkz Şekil 2 ve 3). Güney Avrupa petrol piyasasında İtalya'nın bu denli öne çıkmasında farklı faktörlerin olduğu değerlendirilmektedir. İtalya coğrafi konumu ve mevcut petrol boru hattı altyapısıyla Orta Avrupa ülkelerinin de petrol ihtiyaçlarının karşılanmasında rol oynamaktadır. İtalya'nın Trieste Limanı üzerinden temin ettiği ham petrol Adria-Wien Petrol Boru Hattı (AWP) ve Ingolstadt-Kralupy-Litinov Boru Hattı (IKL) sayesinde Almanya, Çek Cumhuriyeti ve Avusturya'ya aktarılmasına ve Orta Avrupa'nın gerekli petrol ihtiyacını karşılamasına yardımcı olmaktadır. İtalya'nın bu bağlamda Avrupa petrol piyasası için kilit konumda olduğu da görülmektedir. Türkiye'nin ise Güney Avrupa ve Akdeniz piyasasındaki en büyük alıcı olduğu bilinmektedir.

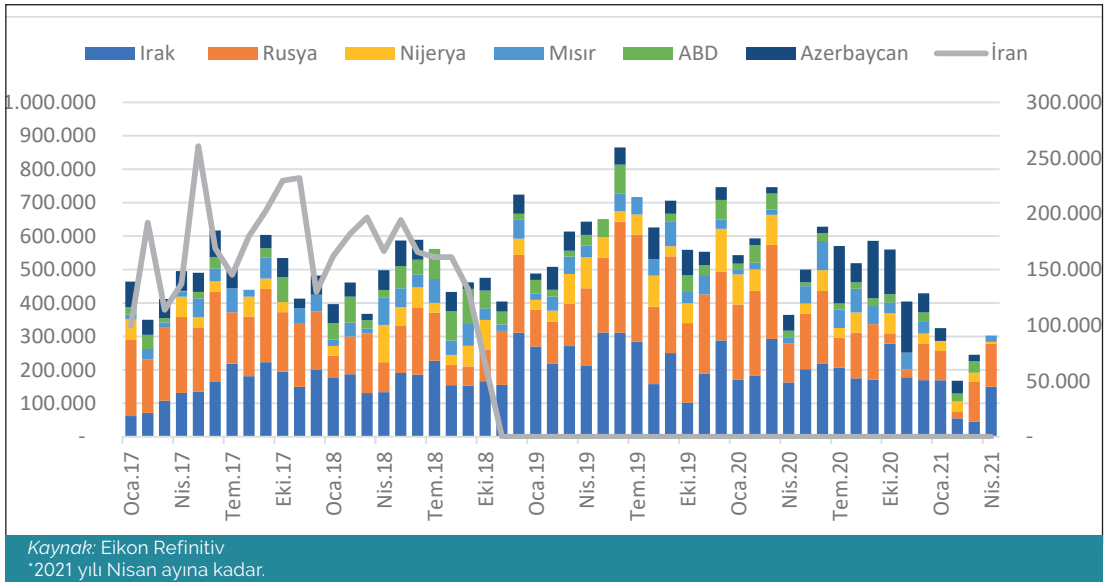
İran'ın hedef petrol piyasalarından olan Güney Avrupa ve Akdeniz ülkeleri arasında Türkiye ve İtalya'nın 2017 ve 2021 yılı Nisan ayı aralığındaki ham petrol ihracatı verileri incelendiğinde ABD yaptırımlarının uygulanmaya başladığı tarihten itibaren İran'ın petrol

ihracatının etkisinin azaldığı görülmektedir. Türkiye özelinde ithalat verileri incelendiğinde, Irak, Norveç, Kazakistan ve Rusya'nın İran'ın petrol piyasasında yarattığı boşluğu doldurarak pazar paylarını arttırdıkları değerlendirilmiştir (Bkz Şekil 7). Türkiye'ye olan petrol ihracatında en çok artış Irak'tan gerçekleşmiştir. Irak'ı sırasıyla Norveç ve Kazakistan takip etmektedir. İtalya'ya ait veriler incelendiğinde ise Azerbaycan, Irak, Nijerya, Mısır, ABD ve Rusya'nın paylarının arttığı gözlemlenmektedir (Bkz Şekil 8). Türkiye'nin aksine İtalya'da piyasa payını en çok arttıran ülkenin Azerbaycan olduğu görülmektedir. Irak'ın ise İtalya'da piyasa payını en çok arttıran ikinci ülke konumunda olduğu değerlendirilmiştir. Asya petrol piyasasında yer alan seçili ülkeler ile kıyaslandığında Türkiye ve İtalya'nın tercih ettikleri üretici ülkeler daha farklıdır. İtalya ile Türkiye'nin petrol ihracat ettiği ülkelerin farklılık göstermesinin sebebi İtalya'nın Orta Avrupa petrol piyasasıyla bağlantısının olmasıdır. Ayrıca, Güney Avrupa ve Akdeniz petrol piyasasında Asya petrol piyasasından farklı olarak Afrika ve Kuzey Avrupa merkezli üreticilerin de yer aldığı görülmektedir.

Şekil 7: Türkiye'nin İran'a Alternatif Ülkelerden İthal Ettiği Petrol Miktarı (Varil/Gün)

Şekil 8: İtalya'nın İran'a Alternatif Ülkelerden İthal Ettiği Petrol Miktarı (Varil/Gün)

Güney Avrupa ve Akdeniz petrol piyasasında en çok pay artışı ise sırasıyla Irak ve Azerbaycan tarafından gerçekleştirilmiştir.

Açık deniz petrol ve gaz inşaat platformu.

İtalya'nın Orta Avrupa petrol piyasası için dağıtıcı görevi görmesinin Azerbaycan ve Irak'ın bu konumda da etkisini arttırmadaki temel sebep olduğu değerlendirilmiştir. Ancak JCPOA'nın yeniden devreye girmesiyle birlikte İran'ın Güney ve Orta Avrupa ile Türkiye'ye olan ihracatının yeniden artabileceği ve dolaylı olarak Orta Avrupa piyasasında da İran ham petrolünün artış gösterebileceği değerlendirilmektedir.

Güney Avrupa ve Akdeniz petrol piyasasında yer alan seçili iki ülkenin sevkiyat rotaları benzerlik gösterse de ham petrol kullanımında farklı modellere sahip olmaları, boru hatları ile farklı ülkelere yeniden gönderim yapmaları gibi nedenler Asya petrol piyasasında yer alan ülkelere oranla Orta Asya, Afrika ve Ortadoğu merkezli üretici ülkelere yönelmelerine neden olmuştur.

Temelde bu durumun sebebi, İran ham petrolüne alternatif olabilecek üretici ülkelerin bahsi geçen bu bölgelerde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Güney Avrupa ve Akdeniz petrol piyasasında payını en çok artıran ülkelerin sırasıyla Irak, Azerbaycan, Norveç, Kazakistan ve Nijerya olduğu değerlendirilmiştir. İran'ın yeniden petrol ihracatına başlamasıyla birlikte Güney Avrupa ve Akdeniz petrol piyasasında Irak'ın piyasa payını kaybedebileceği değerlendirilmiştir.

İRAN'A YÖNELİK YAPTIRIMLARIN KALDIRILMASININ PETROL PİYASALARINDAKİ ÜLKELERİ ETKİLEMESİ ÜZERİNE: SENARYO ÇALIŞMASI

Çalışma içerisinde değerlendirmeye alınan seçili ülkelerin İran'a alternatif ülkeler-

den ithal ettiği petrol miktarları, dört farklı senaryo geliştirilerek yüzdesel olarak azalış veya artış durumlarının ne yönde değişiklik gösterebileceği değerlendirilmiştir. Çin, Hindistan, Türkiye ve İtalya'ya petrol sağlayan üretici ülkelerin yıllık bazdaki payları ve senaryo çalışmalarlarıyla farklılık gösterebilecek payları incelenmektedir. Senaryo hesaplamaları yapılırken hacim (varil) bazlı ölçütler kullanılarak sonuçlar elde edilmiştir. Senaryo sonuçları artış ve azalış durumlarının daha iyi yansıtılabilmesi amacıyla analiz sonuçları yüzdesel olarak verilmiştir.

Çalışma içerisinde yer alan ve en büyük beş ithalatçı ülkeden biri olan Güney Kore, geliştirilen senaryo çalışmasının içerisinde yer almamıştır. Güney Kore'nin senaryo çalışmasına dâhil edilmemesinin öne çıkan nedenleri arasında İran'ın Güney Kore'ye ham petrol yerine büyük oranda kondensat satışı gerçekleştirmesi bulunmaktadır. Ham petrol ve kondensat piyasa yapısının farklılıklar içermesi senaryo çalışmasında Güney Kore için hesaplamaların yapılmasında ve değerlendirilmeye alınmasında doğru sonuçları gösteremeyeceği değerlendirilmiştir. Bir diğer önemli unsur ise İran'ın South Pars sahasında ürettiği kondensatın üretimin-

de düşüş gerçekleşmesi ve Persian Gulf Star Oil Company'e (PGSOC) bağlı Persian Gulf Star rafinerisinin *-bir diğer adıyla Bandar Abbas Gaz Kondensat Rafinerisi-* kurulmasıyla İran'ın ürettiği kondensatın kullanım alanlarının değişmesi Güney Kore'ye yapılan ihracatının hesaplanması çalışmasındaki öngörülerin sağlıklı olabileceği gerekçesi ile Güney Kore'nin senaryo çalışmalarından çıkarılmasında etkili olmuştur.

Su çalışmada kullanılan dört farklı senaryo içerikleri sırasıyla aşağıdaki gibidir:

1. Senaryo: Bu senaryoda İran'ın 2017 yılı petrol piyasalarındaki *-yaptırımlar öncesi tam ihracat yılı-* küresel piyasa payına 2021'in sonunda ulaşabileceği varsayılmış, dolayısıyla İran'ın ambargonun kaldırılmasından sonraki dönemde ülkenin 2017 yılındaki pazar payına dönebilmesi durumu incelenmiştir.

2. Senaryo: Petrol üretim teknolojisinde yaşanan gelişmeler ve talep kaynaklı piyasa koşulları, petrol üretimi gerçekleştiren ülkelerin maruz kaldığı şartlar nedeniyle benzer bir şekilde etkilenmiştir. Bununla beraber yaptırımlar sonrasında İran'ın petrol üretiminin ve ihracatının piyasa payı açısından aynı seviyeye gelmesi beklenmemektedir. Bu nedenle

İran'a yönelik ambargoların kaldırılması sonrasında İran'ın en fazla petrol ihraç ettiği ülkelerden Çin, Hindistan, Türkiye ve İtalya için İran ham petrolüne muadil konumda olan ülkeler arasında en çok pay kaybını Irak, Suudi Arabistan, BAE ve Rusya'nın yaşayabileceği değerlendirilmiştir.

bu senaryoda İran'ın petrol ihracatının sabit günlük 2 milyon varile ulaşabileceği varsayılmıştır. Bahsi geçen bu 2 milyon varil ham petrolün 2017 yılındaki oranlarla İran'ın kendisinin petrol ihracatını gerçekleştirdiği ülkeler arası pazarda kendi petrolünü dağıtabilmesi durumunda diğer üreticilerin adı geçen dört ülke nezdinde günlük tüketim seviyesinin nasıl değişebileceği incelenmektedir.

3. Senaryo: Birçok petrol türü özellik bakımından farklı olduğundan her petrol sınıfı birbirini tam olarak ikame edememektedir. İran petrolünün piyasaya girmesiyle hafif petrol harmanları fazla etkilenmezken Ortadoğu merkezli orta distilite ham petrol ihracatının daha fazla etkilenmesi beklenmektedir. Bu senaryoda İran'ın günlük 2 milyon varil petrol ihraç ederken Ortadoğu kaynaklı orta distilite petrol türlerini ikame edeceği varsayılmıştır.

4. Senaryo: Çalışma içerisinde referans alınan 2017 yılına göre dünya petrol talebi ve üretimi artmıştır. OPEC bu talebin artmaya devam edeceğini öngörmektedir. Bu senaryoda adı geçen ülkelerin veya bağlı olduğu

ülke gruplarının, taleplerinin artışını da ölçütler arasına dâhil ederek bununla beraber İran'ın petrol ihracatının günlük 2 milyon varilde kalacağı da varsayılarak simülasyon tekrar edilmiştir. Burada senaryo 3'te olduğu gibi tüm petrol türlerinin birbirlerini ikame etmeyeceği ve İran ham petrolünün Ortadoğu kaynaklı orta distilite petrol türlerini ikame edebileceği varsayılarak inceleme gerçekleştirilmiştir.

Çin'in ham petrol ithalatı miktarlarının yüzdesel değişimi dört farklı senaryo içerisinde incelendiğinde, senaryo 1 ve senaryo 3'ün içerdiği özellikler bakımından en fazla pay kaybının Ortadoğu merkezli üreticiler olan Suudi Arabistan ve Irak'ta yaşanabileceği ve diğer bütün üretici ülkelerin de paylarında azalma beklenebileceği değerlendirilmiştir (Bkz Tablo 2). Suudi Arabistan ve Irak'ın ürettiği petrol türlerinin, İran ham petrolü ile muadil olmasından dolayı sırası ile ortalama %2,33 ve %1,12 daha fazla düşüşle karşılaşacağı öngörülmüştür. Ortalamalar çalışmada yer alan dört senaryodan elde edilen simülasyon çalışmalarının ortalamalarıdır.

Tablo 2: Çin'in İran'a Alternatif Ülkelerden İthal Ettiği Petrol Miktarı (%) ve Senaryo İncelemeleri

	% Seviyesi					2021* yılına göre Fark			
	2017	2018	2019	2020	2021*	Senaryo 1	Senaryo 2	Senaryo 3	Senaryo 4
Suudi Arabistan	19,21	18,12	23,62	21,7	21,94	-2,73	-1,47	-2,74	-2,36
Irak	12,88	13,56	15,45	15,57	13,36	-0,48	-0,90	-1,67	-1,44
Brezilya	5,35	8,34	10,47	8,77	8,61	-3,27	-0,58		
Rusya**	7,43	8,48	8,42	8,14	7,01	0,41	-0,47	-0,88	-0,75
Kuveyt	6,73	7,57	6,74	7,05	7,75	-1,03	-0,52	-0,97	-0,83
BAE	1,87	3,49	2,32	4,78	3,56	-1,69	-0,24	-0,45	-0,38
ABD	3,19	2,9	0,46	2,95	3,11	0,09	-0,21		
İran	10,92	9,71	4,43	1,24	0,44				

Kaynak: Eikon Refinitiv ve Yazarların Hesaplamalarına göre
* 2021 yılı Nisan ayına kadar.
** Rusya'nın boru hatları ile Çin'e ihraç ettiği ham petrol verilerini içermemektedir.

Asya petrol piyasasının Çin'den sonra gelen en büyük ikinci ithalatçısı konumunda olan Hindistan'ın ithal ettiği petrol miktarları dört ayrı senaryo ile incelendiğinde ise Çin'de gerçekleşebileceği değerlendirilen pay kayıplarına yakın sonuçlar olduğu elde edilmiştir. Irak'ın Hindistan'daki pay kaybının diğer alternatif ithalatçı ülkelere oranla oldukça fazla olabileceği hesaplanmıştır. Bu değer dört

senaryodan elde edilen simülasyon ortalamasına göre %8,25'tir. Irak'ı yine bir Ortadoğu merkezli üretici olan BAE'nin %1,83 ile takip edeceği ve bu iki ülkenin Hindistan'a gerçekleştirdikleri ihracat paylarında azalma gerçekleşeceği hesaplanmıştır. ABD'nin ise senaryo 1 bazlı değerlendirmede Irak'tan sonra %5,77 ile en fazla pay kaybı yaşayabilecek ülke olduğu değerlendirilmiştir (Bkz Tablo 3).

Tablo 3: Hindistan'ın İran'a Alternatif Ülkelerden İthal Ettiği Petrol Miktarı (%) ve Senaryo İncelemeleri

	% Seviyesi					2021* yılına göre Fark			
	2017	2018	2019	2020	2021*	Senaryo 1	Senaryo 2	Senaryo 3	Senaryo 4
Irak	25,76	28,24	31,22	33,39	34,59	-8,9	-4,28	-10,54	-9,28
ABD	0,72	2,93	5,09	4,82	6,49	-5,77	-0,80		
BAE	2,83	2,17	3,18	4,33	5,96	-3,14	-0,74	-1,82	-1,60
Venezuela	1,24	1,8	4,48	1,67	0	1,24	0,00		
Kazakistan	1,41	0,86	2,58	3,12	2,42	-1,01	-0,30		
İran	14,59	15,56	3,09	0	0				

Kaynak: Eikon Refinitiv ve Yazarların Hesaplamalarına göre
* 2021 yılı Nisan ayına kadar.

Akdeniz petrol piyasasının ve yaptırımlar öncesi dönemde İran'ın en büyük ham petrol pazarlarından biri olan Türkiye'de yaşanabilecek pay değişimleri incelendiğinde, en büyük pay kaybının ortalama %26,30 ile Irak'tan gerçekleşebileceği hesaplanmıştır. Irak'ı yine İran ham petrolünün muadili konumunda olan Rusya, ortalama %9,2'lik pay kaybıyla takip etmektedir. Kazakistan ve Norveç'in ise 2.

senaryonun gerçekleşmesi durumunda paylarındaki azalmanın diğer alternatif ülkelere göre kısmen daha az bir düşüş yaşayabileceği değerlendirilmiştir. Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konum ve bölge ülkelerindeki siyasi sorunlar gibi çeşitli dış etmenler de göz önüne alındığında Türkiye'nin ithal ettiği petrol miktarındaki değişimin daha farklı bir etki yaratabileceği düşünülmektedir.

Tablo 4: Türkiye'nin İran'a Alternatif Ülkelerden İthal Ettiği Petrol Miktarı (%) ve Senaryo İncelemeleri

	% Seviyesi					2021* yılına göre Fark			
	2017	2018	2019	2020	2021*	Senaryo 1	Senaryo 2	Senaryo 3	Senaryo 4
Irak	19,01	28,36	26,11	36,54	45,18	-24,96	-19,53	-31,44	-29,25
Rusya	10,11	10,32	40,48	17,52	16,94	-6,83	-7,32	-11,78	-10,96
Kazakistan	2,06	5,68	10,63	10,32	18,92	-16,86	-8,18		
Norveç	0	0	0,76	10,31	5,01	-5,01	-2,17		
İran	48,06	34,77	11,78	0,64	0				

Kaynak: Eikon Refinitiv ve Yazarların Hesaplamalarına göre
* 2021 yılı Nisan ayına kadar.

Tablo 5: İtalya'nın İran'a Alternatif Ülkelerden İthal Ettiği Petrol Miktarı (%) ve Senaryo İncelemeleri

	% Seviyesi					2021* yılına göre Fark			
	2017	2018	2019	2020	2021*	Senaryo 1	Senaryo 2	Senaryo 3	Senaryo 4
Irak	11,73	15,26	20,53	19,15	18	-6,96	-3,36	-6,96	-6,48
Suudi Arabistan	18,76	15,06	11,1	14,48	17,43	1,33	-3,14	-6,49	-6,04
Rusya	15,2	10,8	19,15	14,36	12,21	2,99	-2,20	-4,55	-4,33
Nijerya	1,94	3,66	5,11	4,13	3,26	-1,33	-0,59		
Mısır	2,66	3,82	3,53	4,08	0,5	2,16	-0,09		
Azerbaycan	3,91	3,63	3,74	7,35	2,53	1,37	-0,46		
İran	13,28	11,14	0	0	0				

Kaynak: Eikon Refinitiv ve Yazarların Hesaplamalarına göre
* 2021 yılı Nisan ayına kadar.

Akdeniz petrol piyasasının önemli halkalardan biri olan ve aynı zamanda Orta Avrupa petrol piyasasının giriş noktasını oluşturan İtalya'nın ithal ettiği petrol miktarlarındaki değişim incelendiğinde ise diğer seçili ülkelere oranla tedarik ağını genişlettiği değerlendirilmiştir. Bununla birlikte Suudi Arabistan ve Rusya'nın 1. senaryo bazında pay değişimlerinde negatif yönlü bir hareket olmayacağı değerlendirilmiştir. Ancak diğer senaryolar uygulandığında ise sırasıyla ortalama Irak'ın

%5,60, Suudi Arabistan'ın %3,59 ve Rusya'nın %2,02 ile en fazla pay kaybı yaşayabilecek ülkeler olduğu değerlendirilmiştir.

Dört farklı senaryonun seçili ülkelere olan etkisinin genel durumu incelendiğinde, İran ham petrolüne muadil konumda olan ülkelerin paylarında büyük farklılıklar gösterse bile seçili ülkelerde en çok pay kaybının ise Irak, Suudi Arabistan, BAE ve Rusya'nın yaşayabileceği değerlendirilmiştir.

Petrol ve petrokimya ürünleri depolama alanı.

SONUÇ

Bu çalışmada İran'a uygulanan yaptırımlar sonrası küresel petrol piyasasında yaşanan küresel petrol piyasası değişimleri ve İran'ın yeniden ham petrol ihraç etmesi durumunda İran petrollerinin muadili konumunda olan ülkelerin pazar paylarındaki değişimler incelenmiştir. İran'a uygulanan ambargonun başlamasıyla beraber Asya ve Güney Avrupa petrol piyasasındaki seçili ülkeler arasında Azerbaycan, ABD, BAE, Brezilya, Irak, Kazakistan, Kuveyt, Meksika, Mısır, Nijerya, Norveç, Rusya, Suudi Arabistan ve Venezuela'nın petrol piyasası paylarında artış gerçekleştiği değerlendirilmiştir. Bu ül-

keler arasında en çok pay artışı gerçekleştiren ülkelerin Suudi Arabistan ve Irak olduğu değerlendirilmiştir. İran'a yönelik yaptırımların kaldırılması sonrasında ise çalışma içerisinde yer alan seçili ülkelere ham petrol ihracatı gerçekleştiren Irak, Suudi Arabistan, BAE ve Rusya'nın pazar paylarında azalma yaşanabileceği de değerlendirilmiştir. İran'ın yaptırımlar sonrası küresel petrol piyasasına entegre olabilmesi için muadillerine oranla farklı ihracat ve satış politikaları izleyebileceği düşünülmektedir. Asya merkezli artan rafinaj kapasiteleri ve büyüme, İran'ın bu alanda etkisini artırarak ham petrol ihracatını yükseltebileceği bir fırsat olarak görülebilir. Ay-

rıca Akdeniz, Kuzey ve Orta Avrupa petrol piyasasında talebin yüksek seyretmesi hâlinde ise bölgedeki dizel talebine daha uygun petrol satan İran'ın kendi petrolüne talebin daha cazip hâle gelmesi mümkün olabilecektir.

Bu durumların gerçekleşmesi hâlinde İran'ın ilerleyen dönemlerde her ikisi de mümkün olmasa bile Asya veya Avrupa pazarlarında yaptırım öncesi ihracat seviyelerine çıkabileceği düşünülmektedir.

Volkan Kahraman

Volkan Kahraman, 1993 yılı Ankara doğumludur. Lisans derecesini Bilkent Üniversitesi Bankacılık ve Finans Bölümünde tamamlamıştır. Yüksek Lisans derecesini Bilkent Üniversitesi Enerji Ekonomisi ve Enerji Güvenliği Politikaları Programında (EEPS) "Asymmetric effects of benchmark prices on Iraqi oil: Basrah Light, Basrah Heavy and Kirkuk" başlıklı tez çalışması ile tamamlamıştır. Aynı zamanda Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM) bünyesinde, Enerji Çalışmaları Direktörlüğünde araştırma asistanı olarak görev yapmaktadır. İleri düzeyde İngilizce ve orta düzeyde Fransızca bilmektedir.

Vicdan Yaman

Vicdan Yaman 2017 Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun olmuştur. Gazi Üniversitesi'nde Fars dili ve edebiyatına merak salmış ve bu dil üzerine eğilme kararı vermiştir. Bunun için 2018 yılında Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümüne girmiştir. Fars dili ve edebiyatını öğrenerek İran üzerine çalışma kararı almış ve Kafkasya İran'ı çalışmak adına 2019 yılında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Kafkasya Çalışmaları yüksek lisans programına dâhil olmuştur. Aralık 2020'den bu yana Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) Enerji Direktörlüğünde bursiyer olarak görev almaktadır. İngilizce ve Farsça bilmektedir.

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2021

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA

Telefon : +90 850 888 15 20

Email : info@orsam.org.tr

Fotoğraflar : Shutterstock